

A Kanadai Nemzeti Könyvtár még nem használja, de lényegesnek tartja az integritás megőrzésére szolgáló technikai megoldásokat (digitális dátumbélyegző, digitális aláírások).

A könyvtárnak az a szándéka, hogy elektronikus gyűjteményének rekordjait hasonlóképpen *hitelesnek* tekintsék, mint a nemzeti könyvtár szabványos bibliográfiai rekordjait az egyéb dokumentumok esetében. Az elektronikus gyűjteményben szereplő művek szerepelnek a nemzeti bibliográfiában (Canadiana).

A könyvtár csak *teljes* elektronikus publikációkat gyűjt, tehát rövidítéseket, referátumokat, tartalomjegyzékeket vagy reklámhelyek információit nem. Azokból az elektronikus kiadványokból, amelyek több formátumban is léteznek, a könyvtár beszerez minden szabványos, nem jogvédelemmel ellátott formátumot, ha csak a rendelkezésre álló jogvédelemmel ellátott formátumú változatok nem teljesebbek. Például, ha egy publikációnak ASCII és PDF formátumú változata is van, de bizonyos táblázatait csak a PDF formátumban léteznek, vagy csak abban olvashatók, a könyvtár a PDF változatot szerzi be. Az elektronikus folyóiratokat a szokásos módon érkeztetik. Még keresik a lehetőséget a reklamáris megoldására, a Weben a különböző keresőeszközök ebben segítséget nyújthatnak.

Fontos, hogy az archívum a kurrens technológiával elérhető legyen, lehetőleg a széles körben hozzáférhető nem jogvédelemmel ellátott módszerrel. A nemzeti könyvtár archívuma elérhető a World Wide Weben, de a dokumentumok sokféle formátumúak. Néhány formátum nem elérhető szöveges webböngészőkkel, néhánynak a megtekintéséhez vagy kinyomtatásához jogvédelemmel ellátott szoftverre van szükség. A könyvtár még finomítja azokat a kritériumokat, amelyek a formátumok közötti választással kapcsolatosak; egyensúlyt kíván teremteni három

szempont, mégpedig a teljességre törekvés, a problémamentes beszerzés és *egyszerű hozzáférés* között.

Az elektronikus médium sérülékenyebb, mint a nyomtatott vagy a mikroformátumú dokumentumok, csak speciális hardverrel és szoftverrel használható (ezek akár rövidebb életűek is lehetnek, mint az elektronikus hordozó). A könyvtár naponta hoz létre elektronikus biztonsági másolatot elektronikus gyűjteményéről, így tartja naprakészen a digitális információkat. Géppel olvasható katalógusrekordokat egyébként már 20 éve őriz, és gyakorlati tapasztalatai azt mutatják, hogy elkerülhetetlen a digitális információk „áttelepítése” annak következtében, hogy a különböző hardver-szoftver konfigurációkat egyre korszerűbbre cserélik. Az eredeti elektronikus dokumentumot e folyamat során nem lehet másolatban megőrizni, inkább a dokumentum integritásának megőrzése a cél.

Az elektronikus publikációk archívumának létrehozása és fenntartása sok-sok kihívással jár, amelynek eddig sem a Kanadai Nemzeti Könyvtár, sem a könyvtáros társadalom nem tudott maradéktalanul megfelelni. A könyvtár elkötelezetten felvállalta Kanada publikált elektronikus örökségének megőrzését, azaz archiválását. E feladat teljesítése közben a gyakorlatban sajátítja el az ezzel kapcsolatos teendőket (learn by doing). Tevékenységét különböző közös vállalkozások tapasztalatai is segítik (ilyen például a Canadian Initiative on Digital Libraries és a Federal Task Force on Digitization).

/BRODIE, N.: The role of the National Library of Canada. = National Library News, 29. köt. 10. sz. 1997. p. 6–8./

(Hegyközi Ilona)

Térítéses információszolgáltatás a Manchester Business Schoolban

A Manchester Business School üzleti információkat szolgáltató részlege (*Business Information Service* = BIS) 1987-ben kezdte meg működését a főiskola könyvtárán belül, kezdetben egy fővel, napjainkban viszont már három főállású szakértő és egy adminisztrátor áll az érdeklődők rendelkezésére. Bevételeük a könyvtár éves költségvetésének mintegy negyede.

Információszolgáltatás

A szolgáltatás ára a szakértői óradíjból és a közvetlen költségekből (másolás, fax, adatbázis-használati díj) tevődik össze. Információforrásként elsősorban online adatbázisokat vesznek igénybe,

de a nyomtatott dokumentumok is nélkülözhetetlenek. Minden ügyféllel előzetesen részletesen egyeztetni kell, hogy milyen információra van szüksége, beleértve a felhasználandó információforrásokat, és azt, hogy az eredményt milyen formában (hordozón) kéri. Abban az éles versenyhelyzetben, amilyenben az információs brókerek is vannak, nagyon fontos a határidők betartása. Az adatokat természetesen bizalmasan kell kezelni, hiszen az ügyfelek egymás versenytársai is lehetnek!

Tipikus információigények:

- a tőzsdén jegyzett és korlátozott felelősségű társaságok éves mérlege, nyereség- és veszteségkimutatása;

- a Boots vagy a Soreen Malt Loaf cégről az utóbbi 12 hónapban megjelent újságcikkek;
- Kelet-Európa országaira vonatkozó gazdasági előrejelzések;
- a beépített konyhák piaca;
- a Tajvanban működő telekommunikációs vállalatok címlistája.

Előfizetéses rendszer vállalatok részére

Az éves előfizetés ellenében kölcsönzési és témafigyelési szolgáltatás áll azok rendelkezésére, akik maguk kívánják a szükséges információkat megtalálni. A könyvtár olvasói számára a helyszíni és telefonos tanácsadás ingyenes.

A rendszer lényege, hogy az ügyfelek szabadon használhassák a könyvtárat, amikor szükségük van rá, és állandóan elérhető szakmai segítséget kapjanak a lehetőségek legjobb hasznosításához. A vállalati előfizetők csökkentett áron vehetik igénybe az információszolgáltatást is.

A könyvtár állománya igen széles körű, mivel Európa egyik legszínvonalasabb üzleti főiskoláját kell kiszolgálnia, ahol a hallgatók többsége posztgraduális diplomamunkáján vagy doktori disszertációján dolgozik. A hagyományos nyomtatott dokumentumok mellett egyre növekvő méretű elektronikus gyűjtemény Északnyugat-Angliában egyedülálló információforrás a felhasználók számára.

Konzultáció és monitoring

A szakértők tanácsot és segítséget adnak az üzleti információkkal, a könyvtári és információs szolgáltatásokkal kapcsolatos bármilyen kérdésben.

A folyamatban levő programok között említendő egy manchesteri jogi szakkönyvtár karbantartása, egy multinacionális cég megszűnő üzleti információszolgáltatásának átvétele, illetve vállalatok etikai és környezetvédelmi minősítése egy pénzügyi intézménnyel együttműködésben.

A BIS szerepe tágabb környezetében

Annak ellenére, hogy a BIS saját ügyfélkörrel rendelkező önfenntartó szervezet, mégiscsak része a könyvtárnak és magának a főiskolának is. Egyik fő bevételi forrása a vállalati előfizetői rendszer, amely kevés kivételtől eltekintve ugyanazon információforrásokat használja, mint az oktatói és hallgatói gárda. Ez természetes: a cégeknek a legjobb elméleti ismeretekre van szükségük problémáik megoldásához, a könyvtár gyűjtési politikáját viszont feltétlenül befolyásolják a vállalatok gyakorlati problémái. A főiskola tanszékeivel való szoros együttműködés mindkét fél érdeke.

A BIS kapcsolatban áll szakszervezetekkel, kormányhivatalokkal, nemzetközi testületekkel és közkönyvtárakkal is. Tagja az informatikusok európai

hálózatának (European Information Researchers Network = EIRENE), melynek révén kapcsolatot tud teremteni az európai információs brókerekkel, és így olyan szakértői tudáshoz, információforrásokhoz jut hozzá, amelyek az Egyesült Királyságban nem találhatók meg.

Ügyfélkör

Mivel a szolgáltatott üzleti információk köre nincs korlátozva, a megrendelőként jelentkező cégek tevékenységi köre is a lehető legváltozatosabb. A BIS-szel az ügyvezető igazgatók, a gazdasági, marketinges vagy személyzeti vezetők, illetve vállalati könyvtárosok kerülnek személyes kapcsolatba.

A vállalati előfizetők többsége Északnyugat-Angliából kerül ki, de a potenciális ügyfélkör az egész világra kiterjed, mivel a végzett hallgatók szerte a világon befolyásos beosztásokba kerülve szívesen használják a megszokott információszerezési módszereket. De érdeklődnek olyanok is, akiket csak az iskola hírneve vonz.

A különböző tanfolyamokon, továbbképzéseken részt vevő hallgatókat a BIS hírlevelekkel, speciális ajánlatokkal és bemutatkozó előadásokkal igyekszik ügyfélkörébe vonni.

Tervek és kilátások

A végfelhasználók megjelenése az információs piacon nem lebecsülhető, komoly fenyegetést jelent az információközvetítéssel foglalkozó vállalkozások számára. Egyre nő ugyanis azok száma, akik maguk keresik meg a számukra szükséges információt. Az informatikai szakemberek ilyen körülmények között csak akkor tarthatják meg piaci részesedésüket, ha hasznosítani tudják speciális ismereteiket a különböző információforrások használatának módjairól, előnyeiről, hátrányairól, és alternatív forrásokat tudnak ajánlani.

Az Internet szerepe a BIS szempontjából három pontban fogalmazható meg:

- Adatbeszerzés: időigényes és fáradtságos feladat az internetes keresés, de jelentősége egyre nő.
- Az intézmény honlapja és a visszaküldhető adatlap kezdetben csak az internetes jelenlét bizonyítására szolgált, ma már azonban egyre több megkeresés érkezik ezen az úton is.
- Az elektronikus levelezés előnye különösen nagy terjedelmű dokumentumok küldésekor használható ki a fax- vagy a postaköltség megtakarításával. A tervek között szerepel rendszeres hírlevél küldése az Interneten keresztül.

Fejlődési lehetőséget jelent a már említett megszűnő információs szolgáltatások átvétele, azzal a nem elhanyagolható előnnyel, hogy rend-

szerez bevételi források a BIS számára. Az igény az ilyen típusú szolgáltatások és a konzultációk iránt a jövőben várhatóan nőni fog.

Megfigyelhető továbbá az elektronikus adattovábbítás térhódítása, amit a szerzői jogi kérdések tisztázatlansága sem fog megakadályozni.

A BIS jövőbeni sikeressége attól függ, hogy képes lesz-e új szolgáltatásokat nyújtani, és ami még

fontosabb, hogy elébe tud-e menni a felhasználói igényeknek.

/BROADHURST, D.: Managing a fee-based information service at Manchester Business School. = Managing Information, 4. köt. 7. sz. 1997. p. 33–35./

(Gombos László)

Bírósági ügyek a Szlovák Nemzeti Könyvtár kölcsönzői szolgálatának gyakorlatában

Fehér holló a szakirodalomban a különféle könyvtárak abbéli gyakorlatának ismertetése, amely a vissza nem hozott kölcsönzések ügyét bírósági úton-módon rendezi. Az itt referált dolgozat a turócszentmártoni *Szlovák Nemzeti Könyvtár (Slovenská národná knižnica)* e téren szerzett tapasztalatairól szól, mégpedig azzal a feltételezéssel, hogy azok „felettebb érdekesek és ösztönzők lehetnek más könyvtárak számára is”.

A Szlovák Nemzeti Könyvtár bíróságmegkeresési gyakorlata 1987-ben kezdett kifejezősége, addig sok volt benne az esetlegesség. Napjainkban már – mondhatni – rutinszerűen megy végbe az évente többtucatnyi eljárás, amelynek eredményeképpen vagy bírósági fizetési meghagyás kiküldésére, vagy a mulasztó olvasó fizetéséből, illetve jövedelméből (ez a körülményesebben végrehajtható verdikt) való levonás bírósági elrendelésére kerül sor. Mivel a szóban forgó két esetben már nincs szó a kikölcsönzött mű(vek) utólagos visszaszolgáltatásáról, az intézmény jó érdeke, hogy a bírósághoz olyan megkereséseket juttasson el, amelyekben valamennyi vonatkozó költséget felszámít.

A bíróság a megkeresésekkel csak akkor hajlandó foglalkozni, ha az adott könyvtár

- rendelkezik használati szabályzattal, s ezt az inkriminált olvasó beiratkozásakor aláírásával bizonyítottan megkapta;
- olvasója aláírásával hitelesített módon szerepel az olvasói nyilvántartásban (ennek adatai: vezeték- és keresztnév; születési év, hó nap; foglalkozás és jövedelem; állandó és – ha van – időleges lakcím);
- az olvasóhoz eljuttatta a megfelelő felszólítókat a kikölcsönzött mű(vek) visszahozatalára (két sürgető levél és egy igazgatói felszólítás a kötelező penzum);
- beiratkozásakor az olvasóval megismertette az elvesztett művek térítési módját;
- szolgáltatni tudja azon mű(vek) bibliográfiai adatait, amelynek (amelyek) vissza nem szolgáltatása adott okot az eljárás kezdeményezésére;

- megfelelő kerettel rendelkezik okmánybélyegek vásárlására, mivel a bírósági fizetési meghagyás kéréséhez 200, a fizetésből való letiltás kéréséhez pedig 100 koronás okmánybélyegre van szükség.

A bíróság különösen az olvasók azonosítására és foglalkozására (jövedelmére) vonatkozó adatok abszolút pontosságú közlését kívánja meg. Az olvasók azonosításához (név- és lakóhelyváltásainak megállapításához) esetenként segítségül lehet hívni a szlovák állampolgárok holtartózkodásával kapcsolatos központi adatbázist (ez Bestercebányán található, és e szolgáltatás ingyenes), a foglalkozási (s egyben jövedelmi) adatokat pedig a könyvtárnak kell hitelt érdemlően beszereznie. Ezért az alkalmazottaktól foglalkoztatási igazolást, a magánvállalkozóktól iparüzési engedélyt, a munkanélküliektől nyilvántartásba vételi igazolványt, a nyugdíjasoktól nyugdíjfizetési szelvényt, a középiskolásoktól iskolai igazolást, az egyetemi és főiskolai hallgatóktól pedig indexeket kénytelen bemutatásra kérni beiratkozásakor. A 18 éven aluliaknak jótállóra van szükségük. Külföldiek az útleveleket, továbbá az országban tartózkodásukat indokló munkahelyi vagy iskolai igazolásukat tartoznak bemutatni. (Amikor a könyvtár a felsorolt bemutatásokat kötelezővé tette, tartott tőle, hogy az olvasók fölösleges végzésnek fogják ezt tartani. Azonban – eltekintve néhány protestálástól – ez nem következett be, minthogy az olvasók megértést tanúsítottak iránta.)

Ha a felsorolt igazolásokat, akár szlovák, akár külföldi állampolgárról van szó, valaki nem tudja produkálni, csak olvasótermi használathoz van joga. (Egyébként a könyvtár egyszerre maximálisan 10 szakirodalmi művet kölcsönöz egy hónapnyi időtartamra, amit háromszor egy-egy hónappal meg lehet hosszabbítani.)

/JANOVSKÁ, D.: Súdne vymáhanie nevrátených výpožičiek. (Na základe skúseností Slovenskej národnej knižnice.) = Knižnice a Informácie, 29. köt. 11. sz. 1997. p. 452–458./

(Futala Tibor)